

Біоекономіка в розвитку АПК України

В агропромисловому комплексі України відбувається формування передумов щодо ощадливого використання, збереження й відновлення біоекономічної основи галузі, реалізація екологічних пріоритетів у розвитку, мінімізація екологічних ризиків і поширення біологічного землеробства, широкомасштабне використання енергозберігаючих технологій, біомаси, відходів рослинництва, тваринництва, рибництва тощо. АПК нині вийшов на новий етап свого розвитку – біоекономічний. Біоекономіка від теоретичної концепції перейшла у площину практичної дійсності сучасної економіки, в якій відбувається використання відновних біологічних ресурсів середовища, їх відходів та біотехнологій для виробництва високотехнологічних продуктів і чистих видів енергії.

Теоретичним та практичним дослідженням питань і проблем екологізації економіки, розвитку аграрного сектору в контексті ресурсозбереження й біоекономічних тенденцій присвячена монографія «Біоекономіка в Україні: формування, перспективи розвитку та макроекономічні впливи» для широкого кола науковців і практиків¹. Насамперед, вона дає цілісне уявлення про загальний вектор розвитку сучасної економіки, увага концентрується на необхідності формування й розвитку біоекономіки як моделі ресурсо- та енергоощадної економіки, що ґрунтується головним чином на використанні поновлюваних джерел.

З урахуванням сучасних світових проблем, таких як вичерпність викопних ресурсів, необхідність забезпечення невпинно зростаючого населення продуктами харчування й ліками, забруднення навколишнього середовища тощо, саме біоекономіка є одним із дієвих способів їх розв'язання.

Необхідно зазначити, що розвиток біоекономіки є також одним із реальних шляхів

виходу з економічної, екологічної та соціальної кризи в Україні. Завдяки переходу до біоекономіки країна може одержати низку переваг: модернізація економіки та її структурна перебудова; забезпечення сталого розвитку; соціальні вигоди, такі як зниження швидкості депопуляції та стабілізація населення, нові робочі місця, пом'якшення тиску соціальних проблем, особливо на депресивних територіях, зменшення еміграції й впливу інтелектуального капіталу, поліпшення соціальної інфраструктури. Тому зрозуміло, що дослідження даного питання є надзвичайно актуальним і перспективним.

Концептуальна парадигма дослідження полягає в тому, що розвиток біоекономіки є надзвичайно актуальним напрямом для України, яка, з одного боку, має для цього значний відповідний потенціал, а з іншого – необхідність вирішувати низку задач, які стосуються забезпечення продовольчої та енергетичної безпеки, підвищення ефективності суспільного виробництва, захисту навколишнього середовища, вирішення соціальних питань.

Перший розділ монографії присвячено поглибленому аналізу наукової літератури стосовно визначення біоекономіки та її структурної будови. Зокрема, послідовно та детально розглянуто термінологічну визначеність біоекономіки, історію її розвитку й структуру, що дало змогу окреслити моделі біоекономіки. Аналіз обмежень розвитку біоекономіки в Україні, здійснений автором, є доцільним при розв'язанні завдання контролю змін, що відбуваються в економіці як на поточний момент, так і в майбутньому.

У рамках дослідження наукових поглядів на моделі біоекономіки виявлено інноваційні компоненти, що забезпечують стабільний економічний розвиток, що дало можливість розробити концепцію національної інноваційної системи, яка є базисом для переходу до біоекономіки. Формування даної концепції передбачає імплементацію нових знань у га-

¹ Байдала В. Біоекономіка в Україні: формування, перспективи розвитку та макроекономічні впливи [монографія]. – Суми: ФОП Наталуха А. С., 2016. – 376 с.

лузі біотехнологій поряд із досягненнями інформаційних технологій та нанотехнологій.

У другому розділі критично подано методологічні підходи до моніторингу й оцінки впливу біоекономіки на зміни, що відбуваються у використанні земельних ресурсів, біомаси, а також на продовольчу безпеку.

Автором розбито біоекономіку розглянуто крізь призму формування системного методу, що ґрунтується на міждисциплінарному підході. Методологічною перевагою системного підходу є можливість поєднання аналізу взаємозумовлених кількісних і якісних властивостей об'єкта.

У дослідженні представлено авторську розробку системи показників для оцінки рівня розвитку біоекономіки та їх класифікації. Здійснений аналіз методологічних підходів до оцінки розвитку біоекономіки дав змогу визначити перспективи подальших досліджень індикаторів, які можуть бути об'єднані для оцінки різних аспектів зростання, прибутковості й невизначеності в біоекономіці.

У дослідженні виокремлено методику розрахунку інтегрального показника проведення експертної оцінки з метою визначення вагових коефіцієнтів і застосування системи нормованих показників та кластерний аналіз, який є мультипараметричним статистичним методом, що використовується для групових об'єктів на основі характеристик, якими вони володіють. Із застосуванням методики розрахунку інтегрального показника автором розраховано інтегральний показник ресурсного потенціалу біоекономіки в Україні й проведено ранжування регіонів країни згідно з величиною їх біоекономічного потенціалу. У рамках кластерного аналізу здійснено групування країн Європейського Союзу на основі конкретних національних значень для кожного з індикаторів, виділених із тим, щоб характеризувати окремі Національні інноваційні системи (НІС) відносно до їх здатності до трансформації в напрямі біоекономіки, заснованої на знаннях.

У третьому розділі монографії проведено аналіз стану біоекономіки в Україні, на основі якого автором зазначено його основні особливості, зокрема, недостатньо розвинутий ринок інвестицій, у тому числі венчурних, недосконалість законодавчої бази, патентно-

го законодавства, кризовий стан аграрного сектору, небажання приватного бізнесу фінансувати наукові дослідження, недостатній попит на продукцію біоіндустрії, насторожене відношення до неї споживачів. Для подолання негативних аспектів розвитку біоекономіки в Україні та такої економічної системи, котра сприяє поліпшенню якості життя, навколишнього середовища, розвитку сільського господарства на принципах сталості, автором розроблено Національну цільову програму розвитку біоекономіки в Україні, що являє собою комплекс дій, згрупованих за етапами й сферами реалізації, скоординованих за термінами і виконавцями й забезпечують комплексний підхід і координацію діяльності всіх учасників Програми з метою досягнення запланованих результатів.

Заслугове на увагу створена автором модель агробіокластерів, котрі зможуть забезпечити розвиток біоекономіки, відповідають основним принципам стійкого розвитку економіки, забезпечують узгодження інтересів різних соціальних груп, сприяючи формуванню соціального партнерства.

На окрему увагу в рецензованій монографії заслуговують перші в нашій країні дослідження впливу макроекономічних факторів на розвиток біоекономіки. Для ґрунтовнішого аналізу визначено чотири групи основних макроекономічних факторів: пропозиції; попиту; ефективності; інституціональні й інші фактори.

Кількісному вимірюванню підлягають фактори попиту та пропозиції, тоді як фактори ефективності, соціокультурні, інституційні, психологічні й інші, на жаль, не можуть бути вимірними доступними науці інструментами.

До факторів пропозиції автором віднесено ті з них, які визначають потенціал фізичного розвитку біоекономіки, а саме – кількість та якість природних ресурсів, кількість і якість трудових ресурсів, обсяг капіталу, а також наявність та рівень розвитку сучасних біотехнологій, нанотехнологій, інформаційних технологій, які в сукупності є обов'язковою умовою й базою розвитку біоекономіки.

Фактори групи попиту включають в себе: процентні ставки, ставки оподаткування, об-

мінний курс і величину експорту, величину державних витрат. Для визначення оцінки впливу макроекономічних факторів на рівень розвитку біоекономіки та подальшого детальнішого аналізу, було здійснено їх оцінку за допомогою таких параметрів, як важливість (вагомість), вимірність і доступність даних.

Вагомим внеском автора у дослідження розвитку біоекономіки в Україні є детальний аналіз факторів групи пропозиції та попиту й зроблені на основі цього аналізу висновки. Зокрема, аналіз факторів групи пропозиції доводить про наявність значного потенціалу для розвитку біоекономіки, аграрного сектору, що в цілому сприятливо впливає на економічне зростання України. Побудована кореляційно-регресійна модель показала наявність тісного зв'язку між окремими факторами групи попиту та фінансовими результатами до оподаткування сектора "Сільське господарство, мисливство, лісове господарство". Таким чином, урахування впливу макроекономічного середовища є важливою умовою для забезпечення розвитку біоекономіки.

Глобальні виклики перекликаються із проблемами, котрі необхідно розв'язати нині Україні. Стратегія біоекономіки націлена на підтримку глобального підходу до стабільнішого використання ресурсів. Нашій країні в контексті євроінтеграції також потрібно зосередити увагу на розвитку розуміння необхідності правильного виробництва й використання біомаси, запровадження найкращої практики відкриття нових ринків, різноманітності виробництва та адресування довгострокових інструментів захисту довкілля. Автором у п'ятому розділі проаналізовано досвід розвитку біоекономіки в країнах Європейського Союзу, що дає нам набір інструментів, використання яких дасть змогу правильно оцінити й направити вітчизняні ресурси на розвиток біоекономіки, залучивши всіх заінтересованих осіб.

Імпонують також розглянуті автором питання енергозбереження, енергоефективності та забезпечення продовольчої безпеки в Україні, оскільки вони є надзвичайно актуальними. Розвиток біоекономіки, на думку автора, може допомогти зменшити енергетичну залежність країни від вичерпних ресурсів як вітчизняного походження, так й

імпортних. Біомасові ресурси є екологічно чистою сировиною для виробництва електроенергії, транспортних палив, хімікатів і матеріалів, які нині виробляють із нафти та природного газу. Враховуючи наявність в Україні значного потенціалу для виробництва біомаси (сільськогосподарські культури й дерева, промислові, міські та лісові відходи, а також побічні продукти сільського господарства, лісопереробної й целюлозно-паперової промисловості) така перспектива є багатонадійною для нашої економіки.

Наведений економіко-правовий аналіз нормативної бази розвитку біоекономіки в Україні уможливив структурувати існуючі законодавчі акти з метою підвищення ефективності дії та зменшення їхньої кількості.

Перехід до біоекономіки, заснованої на знаннях, яка забезпечує енергоефективне й інноваційне зростання, є вигідним для України і потребує розробки комплексної стратегії державної підтримки на довгострокову перспективу. Тому автором розроблено стратегію довгострокової державної підтримки та визначено середньо- й короткострокові напрями державної підтримки розвитку біоекономіки.

Також розглянуто соціальні аспекти розвитку біоекономіки, котрі є важливим пріоритетом і основним вектором у концепції формування політики сталого розвитку, оскільки вона інтегрує в собі економічну й соціальну складові, які орієнтуються на задоволення потреб як сучасних, так і майбутніх поколінь.

Монографія привертає увагу не лише своєю фундаментальністю, комплексністю, а також певними особливостями. По-перше, високим теоретико-методологічним рівнем, значним поглибленням проблем розвитку біоекономіки. По-друге, комплексним, різнобічним розглядом стосовно теми дослідження. По-третє, глибокою обумовленістю наукових і прикладних аспектів досліджуваних проблем, органічним взаємозв'язком теорії та практики. Зокрема, у більшості її розділів є чіткі вказівки на те, які конкретні дії потрібні для вирішення визначених питань. Таким чином, завдяки обраному підходу зазначене дослідження вигідно вирізняється серед численних праць іноземних і

вітчизняних науковців тим, що багатогранні проблеми розвитку біоекономіки розглянуті у широкому контексті нагальних макроекономічних проблем та їх впливу на перебіг і керуваність цих процесів в Україні.

Позитивно оцінюючи монографію, що рецензується, необхідно відзначити окремі недоліки. Передусім це стосується аналізу факторів, які найбільшим чином пов'язані з показниками сільськогосподарського сектору. Адже до секторів біоекономіки також належать фармацевтика, хімічна промисловість, енергетичний сектор, що також мають значний розвиток в Україні.

У цілому монографія В.В. Байдали справляє враження своєчасної та глибокої наукової праці, котра спирається на суттєві теоретичні

розробки, вітчизняну законодавчу й нормативну базу з питань інвестиційної діяльності, розвитку біоекономіки, статистичні матеріали Державної служби статистики України, узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду аналізу макроекономічних факторів на розвиток біоекономіки. Висновки і пропозиції за результатами проведеного дослідження не лише мають наукову цінність та збагачують теоретичні надбання, а й доведені до рівня практичного запровадження. Книга може бути рекомендована широкому колу читачів і дослідників, зокрема науковцям, докторантам та аспірантам, студентам економічних спеціальностей вищих освітніх закладів, бізнесменам, практичним працівникам різних секторів біоекономіки.

В.К. ЗБАРСЬКИЙ, доктор економічних наук,
професор кафедри економіки підприємства
ім. проф. І.Н. Романенка
Національного університету біоресурсів і природокористування України

*

Фундаментальний внесок у теорію і практику формування соціального капіталу

У вітчизняному академічному середовищі ведеться недостатньо дискусій щодо стану й розвитку соціального капіталу як складової аграрного ринку, що є актуальним в умовах глобалізації економічного розвитку, які характеризуються динамікою інноваційних процесів. У сучасній Україні економічна теорія має дефіцит фундаментальних напрацювань щодо даного питання. Тим більше приємно, що саме в системі академічної науки у 2017 році з'явилася наукова праця «Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку»¹, присвячена розгляду вищезазначених питань. Це помітний науковий доробок-революція, що відкриває подальші орієнтири розвитку у сфері розуміння соціального капіталу. Дане дослідження збагатило економічну теорію, зокрема її інституціональну наукову школу, та

відкрило новий етап у теорії формування соціального капіталу.

Наукова праця добре структурована, викладена на високому науковому рівні з коректним використанням сучасної термінології й складається з передмови, семи розділів, висновків і бібліографічного списку використаних джерел, які різняться високим рівнем інформативності й візуалізації, що дало змогу максимально розкрити мету дослідження. В семи розділах, побудованих за принципом диференційованого підходу до висвітлення теми як єдиного взаємозв'язаного цілого, автори із застосуванням філософського та аналітичного підходу висвітлили багатогранно і комплексно всі компоненти, за допомогою яких можна чітко уявити роль соціального капіталу у стимулюванні агро економічних відносин, формуванні підприємницької мережі аграрної сфери з висвітленням сутності й функціональних ознак ринкових інститутів в економіці; теоретико-методологічних аспектів формування та функціонування соціального капіта-

¹ Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку / [М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк, В.П. Рябоконт та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2017. – 86 с.